

УДК 338.124.4:658

М. С. Шашкіна,
аспірант, Запорізька державна інженерна академія, м. Запоріжжя

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ КРИЗОВОЇ ЕКОНОМІКИ

М. S. Shashkina,
graduate student, Zaporizhia State Engineering Academy, Zaporizhia

FEATURES OF FINANCIAL-ECONOMIC ACTIVITIES OF INDUSTRIAL ENTERPRISES IN A CONDITIONS OF CRISIS ECONOMY

У роботі досліджено еволюцію теоретичних підходів до визначення терміну «управління», а також відмінності та особливості застосування даного терміну вітчизняними та іноземними науковцями. Розглянуто моделі визначення ефективності діяльності підприємства, їх сутність, переваги і недоліки та зроблено висновки щодо застосування даних моделей у сучасній практиці. Сформовано концепцію управління підприємством в умовах кризової економіки. Проаналізовані підходи до визначення терміну «фінансово-господарська діяльність» у вітчизняному законодавстві та визначення терміну науковцями. Систематизовано фактори, що можуть здійснювати вплив на фінансово-господарську діяльність підприємств та поділено їх на фактори, що здійснюють суттєвий вплив на стан фінансово-господарської діяльності підприємств та слабо регульовані фактори. Також уточнено визначення терміну «управління фінансово-господарською діяльністю» підприємств.

The evolution of theoretical methods of definition of the term "management" and also differences in application of this term by domestic and foreign scientists are investigated in the article. Theoretical models of an enterprise's efficiency evaluation and their essence, advantages and disadvantages are estimated, and conclusions regarding the application of these models in modern practice is made. Conception of enterprise management in conditions of crisis economy is created. Methods of definition of the term "financial-economic activity" in domestic legal system and its determination by domestic scientists are analyzed. Factors which could affect the financial-economic activity of enterprises are systematized and divided into factors making significant influence on financial-economic activity of enterprises, and weakly regulated factors. Definition of term "financial-economic activity of enterprises" is clarified.

Ключові слова: управління, господарська діяльність, фінансово-господарська діяльність підприємства, ефективність діяльності підприємства, управління фінансово-господарською діяльністю, кризова економіка.

Keywords: management, economic activity, financial-economic activity of enterprise, effectiveness of the enterprise activity, management of financial-economic activity, crisis economy.

Постановка проблеми.

На сучасному етапі розвитку, в умовах кризової економіки, доцільно виділити характерні особливості управління промисловими підприємствами, про це свідчить світовий досвід та вітчизняна практика. Для поліпшення фінансового становища підприємств та забезпечення виходу їх із кризового стану необхідне постійне дослідження, класифікація та удосконалення механізму вимірювання дії чинників, що здійснюють суттєвий вплив на фінансово-господарську діяльність промислових підприємств.

Аналіз основних досліджень і публікацій.

Проблемам управління фінансово-господарською діяльністю підприємств приділено значну увагу в наукових працях Поддєрьогіна А.М., Володіна А.А., Швабі Л. І., Сладкевича В. П., Чернявського А.Д., Болуха М. А., Заросило А.П., Савицької Г.В., Косової Т.Д., Осовської Г.В. та ін. Безумовно, дослідження вітчизняних науковців мають вагомий внесок в теорію та практику управління діяльністю підприємств, однак кризові явища в економіці України потребують подальших науково-методичних розробок механізмів виходу з кризи та забезпечення економічної і фінансової стабілізації.

Метою статті є дослідження термінів «управління», «фінансово-господарська діяльність», виявлення факторів впливу на фінансово-господарську діяльність підприємств та формування авторського визначення терміну «управління фінансово-господарською» діяльністю підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Не дивлячись на те, що думки науковців стосовно визначення процесу управління мають відмінності (табл. 1), більшість іноземних авторів пов'язують його з такими категоріями, як результативність та ефективність, що, на нашу думку, є обґрунтованим [13, с.3]. Результативність, на думку більшості науковців, означає виконання завдання правильно і отримання максимального результату (випуск продукції) з мінімальним обсягом витрат. Ефективність, як свідчить проведене дослідження, означає «виконання правильних завдань», тобто виконання тих завдань, що допоможуть організації досягнути поставлених цілей.

Таблиця 1.

Еволюція теоретичних підходів до визначення терміну «управління»

Автор	Визначення терміну
Поддєрьогін А. М. [11, с.9]	система економічного управління виробництвом, яка включає сукупність принципів, методів, форм і прийомів управління.
Володін А.А. [10, с.12]	сукупність заходів і рішень на основі їх підготовки та аналізу і відповідно до стратегічних і фактичних цілей, завдань, планів діяльності.
Шваб Л. І. [12, с.56].	цілеспрямована координація суспільного виробництва.
Сладкевич В. П., Чернявський А. Д. [9, с.46].	процес, який забезпечує при використанні за цільовим призначенням необхідне функціонування об'єкта управління шляхом збирання та обробки інформації про стан об'єкта, його внутрішнє і зовнішнє середовище для вироблення, прийняття та реалізації рішення щодо дієвого впливу на об'єкт управління для досягнення поставленої мети.

Стахурський В.О. [8, с.101]	процес планування, організації, приведення в дію та контроль організації з тим, щоб досягти координації людських і матеріальних ресурсів, необхідних для ефективного досягнення завдань.
Маркіна І.А., Біловол Р.І., Власенко В.А. [6, с.140]	процес або послідовність дій, які могли бути здійснені та які формують управлінський вплив.
Осовська Г.В. [7, с.54]	процес та робота по досягненню цілей за допомогою інших – це серія неперервних взаємопов'язаних дій. Дії, кожна з яких є процесом, називають управлінськими функціями. Сума всіх функцій є процесом управління.
Management, Ninth Edition Richard L. Daft, with the assistance of Patricia G. Lane [15, с.5]	ефективне і продуктивне досягнення цілей організації за допомогою планування, організації, лідерства (керівництва) і контролю над організаційними ресурсами.
Peter F. Drucker. Management: Tasks, Responsibilities, Practices. [14, с.10]	робота, яка характеризує сучасну організацію і робить її ефективною, передбачає наявність і використання специфічних навичок, інструментів і методів.
Bhat, M. S.; Rau, A. V. [13, с.3]	мистецтво виконувати роботу з людьми та за їх допомогою. Це тягне за собою координацію людських зусиль і матеріальних ресурсів на досягнення організаційних цілей.

Таким чином, в той час, як результативність направлена на технічне виконання будь-якої роботи, ефективність спрямована на результати чи на досягнення цілей організації. Пов'язуючи ефективність з процесами управління на підприємствах, нами досліджено чотири моделі визначення ефективності діяльності підприємства, що пройшли еволюцію формування з ХХ ст. та по-різному позиціонують підприємство, його фактори розвитку, цілі та відношення до зовнішнього середовища (табл.2).

Результати дослідження надають змогу зробити висновок: дві перші моделі не враховують вплив факторів внутрішнього середовища, вони розглядають підприємства як замкнуті системи, що унеможливило використання даних моделей в умовах ринкового конкурентного середовища. Саме ці обмеження є передумовою подальшого розвитку теорії управління ефективністю діяльності підприємств у напрямку врахування впливу зовнішніх чинників на внутрішню динаміку організації.

Аналіз моделей показує, що відсутні організації, що будували б свою діяльність у повній відповідності з будь-якою моделлю. Найчастіше при застосуванні тієї чи іншої моделі спостерігається процес еволюційного переходу від одних пріоритетів до інших, наприклад, від моделі закритого типу з орієнтацією на оптимальне використання ресурсів, до моделі, що представляє собою відкриту систему, результати діяльності якої визначаються за системним ефектом [7, с. 241 – 254].

Проведене дослідження дозволяє сформулювати концепцію управління підприємством в умовах кризової економіки (рис. 1).

Концепція управління підприємством в умовах кризової економіки передбачає поряд з іншим управлінням фінансово-господарською діяльністю.

Звернувшись до законодавчих нормативних актів, зокрема до Листа Комітету Верховної Ради з питань фінансів і банківської діяльності №06-10/565 від 01.10.2001 року «Щодо застосування терміну «фінансово-господарська діяльність», можна зробити висновок, що терміни «фінансово-господарська діяльність» і «господарська діяльність» за своєю економічною суттю є тотожними. Розглянемо визначення терміну «господарська діяльність» у чинному законодавстві (табл. 3).

Деякі науковці, виокремлюють термін «фінансово-господарська» діяльність, даючи йому власне визначення.

Таблиця 2.
Сутність підприємств як об'єктів управління

Модель	Засновники теорії	Час заснування	Сутність	Переваги	Недоліки
Перша модель Модель механістичної конструкції організації (модель раціональної бюрократії)	Родоначалник цього наукового напрямку – Ф. Тейлор.	Сформувалася наприкінці минулого століття й одержала широке поширення в першій чверті ХХ в.	Розглядає підприємство як механізм, що представляє собою комбінацію основних виробничих факторів: засобів виробництва, робочої сили, сировинних матеріалів, цілями якого є максимізація прибутку, рентабельності, капітальних вкладень, загального обороту капіталу. Для їхнього досягнення з максимальною ефективністю і при мінімальних витратах ресурсів необхідно оптимально використовувати усі види ресурсів. Тому менеджмент організації повинний бути орієнтований у першу чергу на оперативне управління, за допомогою якого оптимізується структура виробничих факторів і всього процесу виробництва.	Дана модель дозволяє установити техніко-економічні зв'язки і залежності різних факторів виробництва.	Недостатньо враховуються роль і значення людського фактора в ефективній роботі організації, а як базу використовуються такі положення школи наукового менеджменту, що критично оцінюються сучасною наукою і практикою.
Друга модель. Теорія людських відносин і поведінкових наук	Е. Мейо, Д. Мак-Грегор, Ч. Барнард і Ф. Селзник.	Початок її розробки відноситься до 30-х років.	Ця модель побудована на визначенні організації як колективу, сформованого за принципом поділу праці. Модель організації будується виходячи з головного положення теорії про те, що найважливішим фактором продуктивності на підприємстві є людина як соціальний діяч. Тому елементами моделі є такі складові, як увага до працюючих, їхня мотивація, комунікації, лояльність, участь у прийнятті рішень. Іншими словами, моделюється система підтримки людських відносин усередині організації.	Такий підхід вимагає розробки спеціальних методів, що дозволяють робити оцінку якості праці, здоров'я організації в широкому значенні і виявляти внутрішні процеси, що вимагають уживання заходів з метою підвищення продуктивності праці.	Можливості даної моделі обмежуються тим, що увага концентрується тільки на внутрішньому факторі – людському ресурсі і підпорядкуванні йому всіх інших факторів виробництва.
Третя модель. Загальна теорія систем (класична)	А. Чандлер, П. Лоуренс, Дж. Лорш, І.В. Блауберг, Е.Г. Юдін, В.В. Дружинін, В.Н. Садовський, В.Г. Афанасьєв	1960—1975	Підприємство представляється у виді складної ієрархічної системи, яка тісно взаємодіє з оточенням. Її головна ідея полягає у визнанні взаємозв'язків і взаємозалежностей елементів, підсистем і всієї системи в цілому з зовнішнім середовищем.	Організація розглядається в єдності її складових частин, що нерозривно зв'язані з зовнішнім світом.	Не враховує періодичність кризових частин, що руйнують єдність складових частин системи.
Четверта модель.	Р. Сайєрт, Дж. Марч, Г. Саймон	Формується з 80-х років	Представляє підприємства як громадські організації, у діяльності яких зацікавлені різні групи як усередині, так і поза їхніми межами. Взаємозв'язок підприємств полягає в тому, що вони для колективного, заснованого на поділі праці, виробництва товарів і послуг використовують ресурси, надані постачальниками, інтереси яких у свою чергу	Робота організації оцінюється за такими напрямками, як використання критеріїв соціально-економічної ефективності, політика ув'язування власних інтересів з інтересами	Наявність «кланових груп», зацікавлених в прибутковості підприємств навіть за відсутності економічних можливостей отримання прибутків (отримання прибутків з дотацій)

Рис. 1. Концепція управління підприємством в умовах кризової економіки

Таблиця 3

Визначення терміну «господарська діяльність» законодавчою базою України

Джерело	Визначення терміну «господарська діяльність»
Стаття 14 Податкового Кодексу України [1].	діяльність особи, що пов'язана з виробництвом (виготовленням) та/або реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, спрямована на отримання доходу і проводиться такою особою самостійно та/або через свої відокремлені підрозділи, а також через будь-яку іншу особу, що діє на користь першої особи, зокрема за договорами комісії, доручення та агентськими договорами.
Стаття 3 Господарського Кодексу України [2].	діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Наприклад, В.В. Ковальов визначає даний термін як безперервний процес залучення різного роду ресурсів, об'єднання їх в процесі виробництва для отримання деякого фінансового результату [3,с.14]. Російський науковець Н.П. Любушин у навчальному посібнику визначає фінансово-господарську діяльність як цілеспрямовану діяльність на основі прийнятих рішень, кожне з яких оптимізується на основі інтуїції або розрахунків [5,с.282].

Проаналізувавши запропоновані визначення понять дамо таке власне визначення терміну управління фінансово-господарською діяльністю підприємства – це ризиковий процес цілеспрямованого забезпечення ефективного і продуктивного виробництва і реалізації товарів, виконання робіт, надання послуг особою шляхом рівномірного розподілу ресурсів з метою виконання поставлених завдань і цілей та забезпечення формування запланованого рівня результатів діяльності, адаптуючись до змін внутрішнього і зовнішнього середовища.

Розглянемо основні фактори, що можуть здійснювати суттєвий вплив на фінансово-господарську діяльність підприємств і слабо регульовані фактори, як підприємство не в змозі змінити і має пристосовуватися до іноді дуже швидких змін зовнішнього середовища, що потребує постійного моніторингу та діагностики позитивних і негативних тенденцій зміни рівня фінансового стану (рис.2).

Рис. 2. Фактори, що здійснюють вплив на управління фінансово-господарською діяльністю підприємств

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Узагальнення результатів проведеного дослідження особливостей управління фінансово-господарською діяльністю підприємств, можна констатувати, що за останні роки, які були кризовими для економіки України, ця діяльність набуває надзвичайного значення, оскільки тільки за умов її правильної організації та упорядкованої роботи управлінців стане можливим досягнення цілей підприємства, недопущення негативних результатів його діяльності та банкрутства.

Література.

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV VI // Відомості Верховної Ради України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
3. Ковалев В. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: учеб. для вузов / В. В. Ковалев, О. Н. Волкова. – М.: Велби «Проспект», 2007. – 424 с.
4. Корженевська В. М. Дослідження Факторів впливу на фінансовий стан підприємства / В. М. Корженевська // Формування ринкових відносин в Україні. - 2011 - № 7. - С. 102-106.
5. Любушин Н.П., Лещева В.Б., Дьякова В.Г. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: Учеб. пособие для вузов /Под ред. проф. Н.П. Любушина. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. - 471 с.
6. Менеджмент організації: навчальний посібник / І.А. Маркіна, Р.І. Біловол, В.А. Власенко; Міністерство освіти і науки, молоді і спорту України, Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі». – К.: ЦУЛ, 2013. – 248 с.
7. Осовська, Г. В. Менеджмент організації: навч. посіб. / Г. В. Осовська, О. А. Осовський. – К.: Кондор, 2007. – 676 с.
8. Стахурський В.О. Організація планування та управління підприємствами галузі: Конспект лекцій для студ. напрямів 0902 Інженерна механіка 0905 Енергетика 0925 Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології всіх форм навчання. - К.: НУХТ 2009. – 113 с.
9. Сучасний менеджмент організації: Навч. посіб. для студ.вищ. навч. закл. / В. П. Сладкевич, А. Д. Чернявський. – К.:МАУП, 2007. – 488 с.
10. Управление финансами. Финансы предприятий: Учебник. – 2-е изд. / Под ред. Володина А.А. – М.: Инфра-М, 2011. – 510 с.
11. Фінансовий менеджмент: Підручник / Кер. кол. авт. і наук.Ф 59 ред. проф. А. М. Поддєрьогін. — К.: КНЕУ, 2005. — 535 с.
12. Шваб Л. І. Економіка підприємства: Навч. посібник для студ. вищих навч. закладів. — 2-е вид. — К.: Каравела, 2005. — 568 с.
13. Bhat, M. S.; Rau, A. V., «Managerial Economics and Financial Analysis». 2008, 363 pages, Published by BS Publications, ISBN: 978-81-7800-153-1.
14. Drucker P.F. Management: Tasks, Responsibilities, Practices. Truman Talley Books - E.P. Dutton, 1986, 553 pages, ISBN 0-525-24463-8
15. Management, Ninth Edition. Richard L. Daft, with the assistance of Patricia G. Lane, 2010, South-Western Cengage Learning.

References.

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), Tax Code of Ukraine № 2755-VI, available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (Accessed 15 February 2015).
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), Economic Code of Ukraine № 436-IV, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (Accessed 12 February 2015).
3. Kovalev, V.V. and Volkov, O. (2007), *Analiz khoz'iajstvennoj deiatel'nosti predpriyatija* [Analyse of economic activity of enterprise], Velby "Prospect", Moscow Russian Federation.
4. Korzhenevs'ka, V.M. (2011), "Investigation impacts on financial position". *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, vol. 7, - pp. 102-106.
5. Liubushyn, N.P., Lescheva, V.B. and D'iakova V.H. (2002), *Analiz finansovo-ekonomycheskoj deiatel'nosti predpriyatija* [Analysis of financial and economic activities of enterprise], UNITY-DANA, Moscow, Russian Federation.
6. Markina, I.A., Bilovol, R.I. and Vlasenko V.A. (2013), *Menedzhment orhanizatsii* [Management organization], Ministry of Education, Youth and Sport of Ukraine, State Higher Educational Institution Ukoopsilka "Poltava University of Economics and Trade", TsUL, Kyiv, Ukraine.
7. Osovs'ka, H. V. (2007), *Menedzhment orhanizatsii* [Management organizations], Condor, Kyiv, Ukraine.
8. Stakhurs'kyj, V.O. (2009), *Orhanizatsiia planuvannia ta upravlinnia pidpriemstvamy haluzi: Konspekt leksij dlia stud. napriamiv 0902 Inzhenerna mekhanika 0905 Enerhetyka 0925 Avtomatyzatsiia ta kompiuterno-intehrovani tekhnolohii vsikh form navchannia* [Company planning and business management branch: Lecture for students in areas of 0905 Engineering Mechanics 0902 Energetics 0925 Power Automation and computer-integrated technologies of learning], NUKhT, Kyiv, Ukraine.
9. Sladkevych, V. P. and Cherniav'skyj, A. D. (2007), *Suchasnyj menedzhment orhanizatsij* [Modern management organizations], MAUP, Kyiv, Ukraine.
10. Volodyn, A.A. (2011), *Upravlenye finansamy. Fynansy predpriyatij* [Finance Management] 2nd ed, Infra-M, Moscow, Russian Federation.
11. Poddier'ohin, A.M. (2005), *Finansovyy menedzhment* [Financial Management], KNEU, Kyiv, Ukraine.
12. Schwab, L.I. (2005), *Business Economics: Training. guide for the studio*, 2nd ed. Caravela, Kyiv, Ukraine.
13. Bhat, M. S. and Rau, A. V., (2008), *Managerial Economics and Financial Analysis*, BS Publications, Hyderabad, India.
14. Drucker, P.F. (1986), *Management: Tasks, Responsibilities, Practices*, Truman Talley Books, New York, United States of America.
15. Richard L. Daft, (2010), *Management*, 9th ed, South-Western Cengage Learning, Ohio, United States of America.

Стаття надійшла до редакції 20.05.2015 р

ТОВ "ДКС Центр"